

הרכב המטע החדש בארץ

מאת ד"ר ק. מנדל

מחל' ההדרים, התחנה לחקר החקלאות, רחובות

אם ניגשים כיום להרחבת הפרדסנות בארץ, ע"י נטיעות חדשות בקנה-מידה גדול, הרי אחת הבעיות העיקריות העומדות לפני הענף בכללו, היא הרחבת עונת המשלוח: להקדים בסתיו ולדחות את מועד הסיום באביב. הדבר הזה ניתן לביצוע, מצד אחד ע"י ניצול ההבדלים האקלימיים בין אזורי הארץ השונים, ומצד שני ע"י גיוון המטע בתוך האזורים עצמם. לפעמים יגבילו תנאי הקרקע את השימוש בכנה מסוימת, ואז יצומצם מבחר הזנים הבאים בחשבון בקרקע זו. איך לנצל את האזורים של הארץ וקרקעותיהם להרחבת העונה? ידוע, שפרי עצי ההדר דורש להבשלתו מספר מסוים של יחידות-חום. אם מספר זה, בהצטברו במשך הקיץ, גדול באיזור אחד וקטן באיזור שני — הרי יקדים הפרי של אותו הזן להבשיל באיזור הראשון. בקרקע קלה מקדימים פירות ההדר להבשיל, וכ"כ משפיעה גם הכנה על מועד ההבשלה: על כנת הלימטה המתוקה הפירות מקדימים. באופן כללי אפשר לומר, אפוא: אם נגדל הדרים באיזור חם, באדמה קלה ועל כנת הלימטה המתוקה — נוכל להביא ביכורי פרי-ההדר לשוק, וכנגד זה, אם נגדל הדרים באיזור קריר, באדמה כבדה ועל כנת החושח — נהיה האזורונים לשווק פרי-ההדר בעונה. אך עם כל זאת אל נשכח, שהפרי החשוב שלנו הוא תפוז השמוטי, שכתוצרת-מונופולין של הארץ — רכש לו שם עולמי. תפוז השמוטי יישאר תמיד הפרי החשוב ביותר ליצוא, ואם רק אפשר, — יש להעדיפו על כל זן אחר.

פנות

הרכב המטע נקבע במידה רבה ע"י הכנה שאנו נוטעים, כי לא כל הזנים מתאימים לכל הכנות. בחירת הכנות תלויה בראש ובראשונה בקרקע המטע, בבניינו הפיזי ובהרכבו הכימי. אין כנה אחת המתאימה לכל התנאים, וגם בתנאים המתאימים — יש לכל כנה כמה וכמה מגרעות. יש לציין בצער, שמתוך חוסר אמצעים לא התקדמנו די הצורך בבירור כנות חדשות, וכיום נוכל רק להציע לפרדסנים אי אלה כנות חדשות, שיכניסון למטע, כדי שהם עצמם יעמדו על תכנותיהן.

הכנסת כנות חדשות — היא צו השעה, כי ההתפשטות המהירה של מחלות הארסת (וירוס) בכל אזורי ההדר בעולם — מעמידה גם את ארצנו בסכנת

התפרצות מחלות אלה. בעיקר אמורים הדברים לגבי מחלת הניזון המהיר (Quick Decline).

לשימוש הרחב עומדות לרשותנו שתי הכנות המקובלות בארץ: הלימטה המתוקה והחושש.

הלימטה המתוקה מתאימה לאדמות קלות עד בינוניות, בעיקר לתפוזי שמוטי, לקלמנטינה ולימונים. היא מביאה לפוריות מוקדמת ונותנת עצים קטנים ביחס, אך חסרונה הניכר — רגישותה למחלות.

החושש מתאים לאדמות בינוניות עד כבדות, ולרוב מיני ההדרים; חסון (אף כי לא באופן מוחלט), נותן עצים גדולים. העצים נכנסים לפוריות יותר מאוחר מאשר על הלימטה המתוקה, ובונים מסוימים נוצר קטן מדי, עם התבגרות העצים.

חוץ משתי הכנות האלה, נפוצה בארץ גם כנת הלימון הגס. כנה זו מסתגלת יפה לאדמות השונות, והיא עמידה יותר מהקדמות בתנאי יובש וסיד. ההתפתחות הויגטטיבית של העצים חזקה מאוד, אך הלימון הגס משפיע לרעה על איכות הפרי: הפרי לעתים גס וטעמו ירוד. לכן מוגבל השימוש בכנה זו.

הכנות החדשות, שאנו ממליצים על הכנסתן למטעינו במידה מסוימת, הן — מגדרינה „קליאופטרה“ ותפוז „בלדי“, ובעיקר הראשונה. בתכונותיהן הן דומות לחושש, והן חסונות באופן מוחלט בפני מחלות הארסת הנל. חסרונן — שהן מפגרות מעט בכניסתן לפוריות (גם לגבי החושש), וכנת התפוז „בלדי“ אינה עמידה בפני מחלות ריקבון.

זנים

מתוך המבחר הגדול של זני הדר, נביא כאן רק את אלה הבאים בחשבון לנטיעה בקנה-מידה רחב יותר. נציין אצל כל אחד את תקופת ההבשלה ואת הכנה שעליה יש להרכיבו.

1. תפוזי זהב

א. בכירים (מאוקטובר עד התחלת דצמבר): 1. ביצאריה — הזן הזה עסיסי בעונה שתפוזים טבוריים עדיין חסרי מיץ במידה מספקת. זן פורה מאוד; מרכיבים אותו על חושש. 2. קבוצת הטבוריים, כוללת: (א) וושינגטון. לגבי זן זה יש להקפיד על טיב הרכב, כי יש מטעי וושינגטון הלקויים בפוריותם; (ב) סיג'ילטה — זן טבורי איטלקי בעל פוריות טובה; (ג) קרטור — הבכיר מכל הטבוריים. את הטבוריים מרכיבים על חושש.

ב. זן של אמצע העונה (מהתחלת דצמבר עד מרס): שמוטי. כפי שנאמר לעיל, זן זה הוא מנופולין של ארצנו. יש לנטעו בעיקר באדמות קלות ובינוניות, על כנת הלימטה המתוקה. לפי צו החוק, מותר להרכיב שמוטי רק מעצים המאושרים ע"י משרד החקלאות, מחמת סכנת הפקלת בזן זה.

ג. אפילים (מבפראר-אפריל): 1. ואלנסיה — הזן ליצוא בעונה המאוחרת. מרכיבים אותו על חושש. בגלל סכנת הפקלת, מותר להרכיב רק

ברכב מעצים המאושרים ע"י משרד-החקלאות. 2. ת"ז דמיים — א) רובי — זן דמי אמריקאי; ב) סנגוויניו דופיו — זן דמי איטלקי, צבע המיץ כהה מאוד, תרוג מבחוק, נוטה מאוד ל"פארוש" (קמטת הקליפה); ג) סנגוויניו דופיו סיניורלי — זן דמי איטלקי, דומה מאוד לרובי. צבע הציפה של כל התפוזים הדמיים נאה יותר בטמפרטורות נמוכות. יש, אפוא, לנטוע אותם באזורים ובמקומות קרירים. את כל התפוזים הדמיים מרכיבים על חושש.

2. מנדרינות

א. בכירים (אוקטובר—נובמבר): 1. קלמנטינה, יש להקפיד על טיב הרכב, ולקחת אותו רק מעצים מובחרים. באדמה קלה מרכיבים רק על לימטה מתוקה, ובאדמה כבדה ובאזורים הפנימיים — על חושש או על לימון גס. יש לנטוע את הקלמנטינה במעורב עם דאנסי, כדי להבטיח הפרייה מספקת. 2. סטסומה — מצליחה באזורים הקרירים יותר, על חושש.

ב. זני אמצע העונה (נובמבר—דצמבר) — מנדרינות בעלות עלי ערבה: א) יוסוף אפנדי, זן מקומי מצפון הארץ; ב) אבנה — זן איטלקי; ג) ענק סיצילאני — מבורר מהזן הקדום. קבוצה זו מצליחה בעיקר בצפון הארץ. מרכיבים על חושש. העצים מקבוצה זו נושאים את יבוליהם בסירוגיות מוחלטת.

ג. אפיליס (ינואר—פברואר): 1. דאנסי; 2. טאמפל. מרכיבים אותם על חושש, כדי לדחות את הבשלתם. כדאי לנטוע אותם באזורים קרירים. שני הזנים מפרים את הקלמנטינה.

3. אישכוליות

1. מרש — חסר גרעינים; 2. תומפסון — בעל ציפה ורודה, חסר גרעינים. תקופת ההבשלה של האשכוליות היא במשך כל העונה, מהתחלתה ועד סופה. מרכיבים על חושש או על לימון גס.

4. לימונים

1. יוריקה. ע"י הצמאת העצים של זן זה בסוף הקיץ, אפשר לעודד אותם לשאת יבול בקיץ הבא. מרכיבים בעיקר על לימטה מתוקה או על לימון גס. 2. מאיר — עץ קטן, כנראה הכלאה בין תפוז ולימון. מניב פרי רב, ירוק, בחדשי הקיץ. הפרי הבשל — חסר ערך. מרכיבים על לימטה מתוקה או על לימון גס. אינו מתאים בהחלט לכנת החושש. הזן מתאים לגינות-בית. להספקת פרי קיצי.

אזורים

אחרי שתיארנו את תכונות הכנות והזנים, נראה באיזה אופן אפשר לשלב את האזורים האקלימיים השונים של הארץ ואת קרקעותיהם השונות, בנטיעת ההדרים, במגמה לגוון את המטע ולהרחיב את העונה.

את שטח הארץ, שבו אפשר לגדל עצי הדר, אנו יכולים לחלק ל-10 אזורים, מבחינה אקלימית וקרקעית. ואלה הם האזורים, מדרום צפונה:

1. איזור מגדל אשקלון — מגבול רצועת עזה ועד ניצנים, בערך. האדמות ברובן קלות, והתנאים האקלימיים דומים לאלה של מרכז איזור החוף, עם כמות משקעים נמוכה (עד 400 מ"מ) וטמפרטורות קיציות גבוהות ביחס. לפי הטמפרטורה הקיצית דומה האיזור לעמק חרוד, אך לחות-האוויר גבוהה יותר. האיזור מתאים יפה לנטיעת זנים בכירים, וכמו כן יצליחו שמוטי ולימונים.

2. איזור ג'יבנה — איזור הכולל את האדמות הכבדות מבאר-טוביה עד גדרה, בערך. התנאים האקלימיים דומים לאלה של מרכז שפלת החוף, אך בגלל ההרכב הפיזי של הקרקע — יש להעדיף זנים המצליחים על כנת החושש.

3. איזור מרכז שפלת החוף — מגדרה עד בנימינה. באיזור זה מרוכזים כיום רוב מטעי ההדר, וגם ההתפתחות הקרובה של הענף תחול בעיקר באיזור זה. נמצאים בו כל טיפוסים הקרקע, מן הקלה ביותר ועד לקרקע כבדה אלוביאלית. התנאים האקלימיים טובים מאוד לגידול הדרים. כמות המשקעים — 500—700 מ"מ, בערך. הטמפרטורות הקיציות אינן גבוהות ביותר ולחות האוויר גבוהה, באופן יחסי. באיזור זה אפשר, למעשה, לגדל את כל זני ההדר, אך זה האיזור המובהק לגידול השמוטי, שצריך לתפוס בו את המקום הראשי (לפחות 50% מכל מטעי ההדר).

4. איזור מערב הגליל — שפלת החוף מצפון לעכו עד לגבול הלבנון. האדמות ברובן כבדות, והאקלים קריר (כמות המשקעים למעלה מ-700 מ"מ, עם טמפרטורות קיציות נמוכות ולחות יחסית גבוהה). בגלל תנאים אלה מתאים האיזור לגידול זני הדר אפילים ויש לשים את הדגש על זנים אלה, בשעת תכנון נטיעות חדשות.

5. מערב עמק-ירדן. האיזור מקיף את העמק מעפולה מערבה, בצירוף עמק זבולון וסביבות יגור. האדמות, ברובן המכריע, כבדות עד כבדות מאוד, והתנאים האקלימיים דומים לאלה של שפלת החוף, אך טמפרטורות הקיץ גבוהות יותר והמשקעים הולכים ופוחתים בכיוון מזרחה. תנאים אלה של קרקע ואקלים — גורמים לבעיות מסוימות בגידול ההדרים באיזור זה. מבחינת הקרקע, מתאימים למעשה לאיזור זה רק אשכוליות ולימונים, ואת יתר הזנים אפשר לנטוע רק להספקת בית. אך גם לגבי האשכוליות יש להיזהר מהפרזה בנטיעה, מפאת קשיי שיווק.

6. מזרח העמק — איזור חרוד — מעפולה עד בית-אלפא. האדמות כבדות עד כבדות מאוד. שני טיפוסים-קרקע עיקריים נמצאים באיזור: א) קרקע שנוצרה מהתרווחות סלעי בזלת במדרון הצפוני של העמק (מגבעת-המורה עד שדה נחום); ב) אדמות מדרוני הגלבוע. התנאים האקלימיים מצטיינים במשקעים מרעטים (עד 400 מ"מ) וטמפרטורות קיציות גבוהות, דומות לאיזור מגדל אשקלון. הלחות היחסית נמוכה. האיזור מתאים לזנים בכירים, לאשכוליות וללימונים.

7. הגליל התחתון — סביבות יבנאל. האדמות דומות לטיפוס הקרקע

הראשון באיזור חרוד, ואילו תנאי האקלים מהווים כעין מעבר בין תנאי איזור חרוד ותנאי עמק־הירדן. האיזור הזה מתאים, עד כמה שיש בו עוד קרקעות מתאימות, לזני הדר בכירים, לאשכוליות וללימונים.

8. בקעת כנרות (צפון עמק־הירדן) — אדמות כבדות, סידיות בעיקר, ומעט אדמות שנוצרו מהתרווחות בזלת (כנרת ומנחמיה). התנאים האקלימיים קיצוניים: טמפרטורות קיץ גבוהות מאוד, לחות יחסית נמוכה ומשקעים של 350 מ"מ, בערך, באיזור זה אפשר לנצל יפה מאוד את התנאים האקלימיים, כדי לגדל ביכורי הדרים; בשנים של קיץ חם אפשר לקטוף את ביכורי ההדר (תפוזים בכירים, קלמנטינות, אשכוליות) מהשבוע האחרון של חודש ספטמבר.

9. עמק בית־שאן. בו יש שני טיפויי קרקע: (א) אדמות כבדות ממדרוני הגלבוע, הדומות לטיפוס השני של אדמות איזור חרוד; (ב) אדמות סידיות של קרקע הים הקדום. כדי לגדל הדרים בהצלחה באדמות אלה, יש להשקותן במים שאינם מכילים יותר מ־200 מ"ג כלור לליטר. בקרקעות המכילות יותר מ־40% סיד — אין לייעץ לנטוע מטעי הדר. התנאים האקלימיים דומים לאלה של בקעת כנרות, אלא טמפרטורות החורף נמוכות יותר. בנוגע לזנים, מתאים האיזור לתנאי בקעת כנרות: זנים בכירים, אשכוליות ולימונים.

10. מורח הגליל (סביב עמק החולה) — אדמות כבדות עד כבדות מאוד. תנאי האקלים, בעיקר בחלק הצפוני של האיזור, דומים לאלה של מערב הגליל, ביחס לטמפרטורות ולמשקעים, אך לחות האויר נמוכה יותר. האיזור מתאים מאוד לגידול זני הדר אפילים.